

de boerenbeweging Landbouw en maatschappij in dat opzicht speelde. Duidelijk is wel dat er geen automatisch verband gelegd moet worden tussen streekliteratuur en 'fout'.

Het boek houdt op in 1956, als het eerste Drentse streektaaltijdschrift *Oeze Volk* wordt opgericht. Sinds 1947 is er dan inmiddels ook een gearticuleerde Drentse beweging ontstaan in de vorm van Het Drents genootschap dat op tal van terreinen Drenthe cultureel wil opstoten in de vaart der volkeren. En dan wordt een auteur, die zich niet aan de conventies houdt, hardhandig tot de orde geroepen door de Drentse culturele smaakmakers. Klaas van der Geest die in 1949 een streekroman publiceert over de sociale misstanden in het voormalig veendorp Schoonoord wordt verraad aan de Drentse zaak verweten. De idylle van mien dörpie mag niet verstoord worden. Ook waar het gaat om het ontstaan van iets als een Drentse beweging, en of daar überhaupt wel van gesproken kan worden, biedt de studie van Nijkeuter tal van aanknopingspunten. Maar een vraagstelling als van Jensma's prachtige *Rode tasje van Salverda* hoeft men hier niet te verwachten.

Het boek overziende moet de conclusie luiden dat Nijkeuter een zeer waardevolle beschrijving van de Drentse literatuur heeft neergelegd, maar dat hij te weinig oog heeft gehad voor vraagstelling en analyse. Wellicht valt dat mede te verklaren uit de omstandigheid dat dit boek afkomstig is uit de hoek van de streektaal en niet vanuit de geschiedenis. Nijkeuter lijkt met dit boek de stelling te hebben betrokken: het materiaal ligt er, laat nu de analyse maar beginnen. Laten wij hopen dat hij daar zelf in de toekomst een actieve bijdrage aan zal leveren. Het corpus dat hij heeft neergelegd verdient dat ten volle.

M. A. W. Gerding

D. van der Meulen, *Multatuli. Leven en werk van Eduard Douwes Dekker* (Dissertatie Leiden 2002; Nijmegen: SUN, 2002, 912 blz., €45,-, ISBN 90 5875 054 X).

In 2002 stelden leden van de Maatschappij der Nederlandse letterkunde een lijst samen van de belangrijkste literaire auteurs aller tijden. Onbetwiste aanvoerder van deze lijst was Multatuli (1820-1887) met zijn roman *Max Havelaar* uit 1860. Multatuli blijft dus voorlopig onze grootste schrijver die met een magistraal boek een niet weg te denken onderdeel vormt van ons literaire cultuurgoed.

Een eerste aanzet tot een biografische schets over de bestuursambtenaar en schrijver die tot op de dag van vandaag de gemoederen bezighoudt, schreef Busken Huet in de jaren tachtig van de negentiende eeuw. In de twintigste eeuw volgden (deels 'halve' want onvoltooide) biografieën van Multatulivorsers als J. Saks, E. du Perron, Paul van 't Veer en W. F. Hermans. In 2002, zestien jaar na Hermans' *De raadselachtige Multatuli* en zeven jaar na het gereedkomen van Multatuli's *Volledige werken*, waarin zijn literaire werk en een chronologische verzameling brieven en documenten zijn opgenomen, publiceert Dik van der Meulen de eerste 'volledige' biografie over leven en werk van Eduard Douwes Dekker. Het is een mooi boek geworden in zesentwintig hoofdstukken, met op gezette tijden een 'Tussenstand' die de lezer bij de les houdt en de overzichtelijkheid ten goede komt. De biografie wordt afgesloten met een 'Eindstand'.

Voor zijn studie kon Van der Meulen behalve uit eerdere biografieën en de vijfentwintig delen *Volledige werken* ook putten uit een dikke Multatuli-encyclopedie en een enorme hoeveelheid secundaire literatuur. Dat had natuurlijk een groot nadeel: het is indrukwekkend hoe de biograaf deze hele bibliotheek van en over Multatuli in zijn boek op een overzichtelijke manier

heeft weten samen te vatten, maar als zoveel materiaal bekend is, wat valt er dan nog aan nieuwe, schokkende feiten te onthullen? Van nieuwe vondsten moet Van der Meulen het in zijn boek dan ook niet hebben en hij legt zich toe op een eigen benadering van het bekende materiaal. Zijn belangrijkste uitgangspunt daarbij is dat het om een schrijversbiografie gaat, en dus staat vooral Multatuli's schrijverschap centraal. Veel van wat hij schreef, kan niet goed meer begrepen worden zonder kennis van zijn tijd, zegt Van der Meulen. (15) In zijn studie spant hij zich dan ook in om het verleden aanschouwelijk te maken en Multatuli's denkbeelden, leven en werk in de negentiende-eeuwse sociaal-historische context te plaatsen. Belangrijkste vraag in de biografie is, welke invloed Multatuli's leven had op zijn geschriften. Leidraad vormen Multatuli's godsdienstige ontwikkeling (van doopsgezind tot warm pleitbezorger van het ongelooft) en zijn politieke stellingname (zijn standpunten over het koloniale stelsel, de parlementaire democratie, het liberalisme en het socialisme) die zijn leven en werk in hoge mate hebben beheerst. Samenhangend met de invloed op zijn werk stelt Van der Meulen de vraag in hoeverre Multatuli zijn leven als bron gebruikte voor zijn geschriften en, omgekeerd, in hoeverre het werk als bron van kennis over de historische werkelijkheid, dus over zijn leven kan dienen. Voor de biograaf van een auteur die honderdvijftig jaar geleden leefde, is dat laatste vooral van belang bij de beschrijving van diens jeugdijaren, waarover heel weinig bekend is. Van der Meulen onderkent de gevaren van een dergelijke benadering maar vindt terecht dat hij die mogelijkheid, zeker bij een zo autobiografisch auteur als Multatuli, niet mag laten liggen. Met grote zorgvuldigheid gaat hij te werk bij zijn ontrafeling van Multatuli's 'Wahrheit' en 'Dichtung'. In een hoofdstuk 'Wouter en de werkelijkheid' bijvoorbeeld, doet Van der Meulen, tegelijkertijd de schaarse documenten uit de werkelijkheid en Multatuli's eigen latere commentaar raadplegend, aan de hand van de geschiedenis van Woutertje Pieterse (waarin Multatuli de ontwikkeling van de kleine Wouter schetst, voortdurend in botsing met zijn klein-burgerlijke omgeving) een geslaagde poging, niet om de onweerlegbare 'feiten' naar boven te halen (die immers niet verifieerbaar zijn) maar om iets weer te geven van Dekkers ervaringswereld tijdens zijn jeugdijaren in Amsterdam. Hier (en later ook op andere plaatsen in het boek) wordt direct duidelijk hoe complex de relatie tussen leven en werk is: in Multatuli's geschriften zijn veel parallellen met Dekkers leven aan te wijzen die hem tot een 'chroniqueur van de waarheid' maken, maar de talrijke verifieerbare verschillen laten ook zien dat hij daarmee nog geen 'boekhouder van de werkelijkheid' was. (95)

Van der Meulen, secretaris van het Multatuligenootschap en medewerker aan de *Volledige werken*, zal in de vele jaren dat hij zich nu al intensief met Dekker/Multatuli bezighoudt ongetwijfeld trekjes van zijn object overgenomen hebben, maar anders dan Multatuli kiest hij in controversiële kwesties zelden vlammend partij. Benieuwd was ik naar zijn standpunt inzake het al dan niet juiste optreden van de bestuursambtenaar Douwes Dekker in 'de affaire Lebak' die de weg vrijmaakte voor Multatuli's schrijverschap. Daarover is immers in recente jaren een verbeten loopgravenoorlog gevoerd tussen de 'cultuurrelativist' Rob Nieuwenhuys (1908-1999), die stelt dat Dekker weinig oog had voor de Javaanse samenleving, en de 'Multatulianen', de schare bewonderaars die Dekker ziet als groot en eenzaam strijder tegen het onrecht van zijn tijd, en derhalve pleiten voor het aanvaarden van zoiets als universele waarden. De pagina's die Van der Meulen aan de naoorlogse standpunten van voor- en tegenstanders besteedt (321-328), geven geen antwoord op de vraag in hoeverre Dekkers optreden in Lebak naar de mening van de biograaf gerechtvaardigd was. Hier had Van der Meulen naar mijn idee zijn wetenschappelijke distantie wel even mogen laten varen, en iets van de tegendraadsheid van zijn object mogen overnemen.

Een kleine omissie vind ik het dat Van der Meulen in zijn 'Eindstand' wel de invloed van de

Max Havelaar op de Indische bestuursambtenaren na Dekker aanstipt, en iets zegt over de betekenis die de roman nog heeft in het Indonesië van na de onafhankelijkheid, maar verzuimt de enorme aantrekkingskracht te noemen die het boek vanaf 1900 in Nederlands-Indië uitoefende op de westers opgeleide Indonesische intellectuelen die de nationalisten van het eerste uur zouden worden. Zij lazen Multatuli en schreven er ook regelmatig over. In de Maleistalige pers, maar ook in de nationalistische Nederlandstalige jeugdbladen uit de jaren twintig als *Jong Sumatra* en *Jong Java* noemden zij Multatuli ‘de heraut van de ethische gedachte’ en een ‘politiek strijder met de pen.’ Van *Max Havelaar* ging een revolutionaire kracht uit: in de actualiteit van de koloniale overheersing gebruikten zij de roman politiek als inspiratiebron en als symbool voor nationalistische en antiekoloniale denkbeelden.

De biograaf ziet in zijn studie principieel af van een psychologische benadering van zijn object. (15) Op dat terrein voelt hij zich incompetent, en bovendien verwacht hij er weinig heil van. Dat is jammer. Wellicht had hij de raadselachtige casus Eduard Douwes Dekker, dit ‘vat vol tegenstrijdigheden’, eeuwig achtervolgd door schuldeisers en kastekorten, met — om maar eens iets te noemen — zijn zenuwachtigheid (‘hij vomeerde bij elke kleine aandoening of zenuwachtige gedachte’, 285), zijn neiging tot megalomanie, zijn merkwaardige negatieve houding jegens zijn zoon Edu, voor kunnen leggen aan mensen die op dit gebied wel competent zijn. Voorwaar een interessant pathologisch kluijfe, waar nog wel eens verrassende inzichten uit voort hadden kunnen komen.

Met Van der Meulen constateer ik dat ‘de’ definitieve biografie niet bestaat. (11) Toch zal deze goedgedocumenteerde en vooral zeer leesbare studie voor lange tijd ‘het’ boek over Multatuli blijven.

Liesbeth Dolk

B. Kruijssen, *Verzamelen van middeleeuwse kunst in Nederland 1830-1903* (Dissertatie Nijmegen 2002, Nijmeegse kunsthistorische studies X; Nijmegen: Nijmegen University Press, 2002, 388 blz., ISBN 90 5710 110 6).

Verzamelingen van historische voorwerpen hebben ook hun eigen geschiedenis, die de laatste jaren zelf weer onderwerp van historisch onderzoek aan het worden is. Zo onderzocht R. Priem ‘The most excellent collection’ of Lucretia Johanna van Winter, the years 1809-1822’, *Simiolus*, XXV (1997) 103-235, beschreef E. Bergvelt in 1998 *Pantheon der Gouden Eeuw. Van nationale kunst-gallerij tot rijksmuseum van schilderijen (1798-1896)*, voortgezet in het gedenkboek uit 2000 van G. van der Ham, *200 Jaar Rijksmuseum. Geschiedenis van een nationaal symbool*, en promoveerde R. Effert in Leiden in 2003 op *Volkenkundig verzamelen. Het Koninklijk kabinet van zeldzaamheden en het Rijks etnografisch museum 1816-1883*. Het Nijmeegse proefschrift van Barbara Kruijssen beslaat gedeeltelijk dezelfde periode als bovengenoemde werken en behandelt onder meer ook het Koninklijk kabinet van zeldzaamheden in het Mauritshuis in Den Haag, voorzover het middeleeuwse kunstvoorwerpen bevatte. Nu waren dat er niet zoveel, omdat deze verzameling niet zozeer op kunst maar eerder op vaderlandse geschiedenis was gericht, waarbij de belangstelling meer uitging naar de Gouden Eeuw dan naar de Middeleeuwen. Sinds 1875 werd ze voor het publiek opengesteld in het Nederlandsch museum voor geschiedenis en kunst in Amsterdam, en sinds december 1884 in het nieuwe gebouw van het Rijksmuseum aldaar. Alles wat op oudheidkunde sloeg, voorwerpen tot ongeveer het jaar 1000, werd na 1816 bijeengebracht in het Rijksmuseum van oudheden in Leiden, waarvan de archeoloog Christiaan Reuvens de eerste directeur was.